

Fetița cu cunună din epoca ocupației otomane. Reconstrucția cununii din Gödöllő

Boglárka Lengyel

În ziua de 11 octombrie 1967, la Gödöllő, a avut loc o săpătură de salvare, legată de introducerea unei conducte de alimentare cu apă între capela castelului și drum. Odată cu săparea unui șanț de 19 m lungime, în direcția SV-NE, a fost tăiat și un grup de morminte cu schelete. În cimitirul cu un singur strat, mormântul nr. 12, nederanjat, aparținuse unei fete de 8-9 ani. Cuie de fier marcau conturul siciului de jur-împrejur. Aflat într-o stare precară de conservare, scheletul era complet întins, cu lungimea măsurată în mormânt de 125 cm. Din jurul capului, au fost scoase la lumină resturile unei cununii cu perle, din zona gâtului mici piese poansonate trilobate de bronz, și de sub ele o pereche de copci cu patru nasturi.¹ După săpături, piesele descoperite au trecut prin operațiuni de conservare², dar în prezent refacerea aspectului original și a modului de purtare este imposibilă, din cauza celor aproape 50 de ani trecuți de la descoperire, respectiv a stării lor avansate de corodare și deteriorare.³ Ornamentele de metal de culoare aurie, realizate dintr-un aliaj pe bază de cupru dantele, fire de metal și paiete – aveau pe vremuri o strălucire metalică, pe când resturile deteriorate ale cununii corodate arată absolut diferit. Nici după cele mai bune metode de restaurare, cununile provenite din cercetările arheologice nu vor arăta ca în epoca folosirii lor, strălucirea lor metalică poate fi redată foarte rar, deoarece foliile subțiri de metal sunt deseori complet corodate, în grosimea lor, nu doar într-un strat de pe suprafață, când acesta poate fi îndepărtat. Reconstrucția cununii s-a realizat la solicitarea Muzeului Orășenesc din Gödöllő, cu scopul prezentării modului său de purtare, în toată frumusețea sa de altădată.

Descrierea cununii

Purtată pe frunte, cununa este deschisă în spate și se închide cu un șnur. Baza îngustă, dreptunghiulară, este decorată cu opt forme semisferice acoperite cu o țesătură, de pe care atârnă paiete suspendate pe fir metalic, prinse pe inele. Între ornamentele semisferice se găsesc perle floriforme și perle colorate de sticlă, de formă sferică (*foto 1*). Lungimea părții centrale a cununii este de 34 cm, lățimea

de 5,5 cm. Diametrul ornamentelor semisferice este de 3,5-4 cm, cu o înălțime de 2-2,3 cm. Firul metalic are diametrul de 0,6 mm. Banda metalică înfășurată pe firul de miez are lățimea 0,6 mm, iar grosimea, împreună cu corозиunea, de 0,04-0,06 mm. Paietele au forma unei picături de 10x14 mm. Perlele de sticlă sunt albastre, verzi, brune și albe, de formă aproximativ sferică, unele de formă sferică puțin aplatizată, ori puțin cilindrică, de 5-6 mm. Perlele colorate sunt compacte, cu diametrul găurii de 1 mm, cele albe sunt irizante, cu perete subțire, goale în interior. Diametrul ornamentelor de forma florilor este 10-11 mm, înălțimea de 4-5 mm. Cele 5 petale, aranjate circular, sunt făcute dintr-o piatră roșie și fixate la mijloc cu un material cenușiu, granulat.

Descrierea stării cununii

Componentele cununii care au fost realizate din materiale anorganice s-au păstrat în cea mai mare parte, însă ornamentele metalice au suferit o corodare avansată. Elementele din materialul de bază organic au suferit deteriorări grave, prin descompunere. Suportul cununii s-a distrus în totalitate, însă firele de miez și materialul textil și de umplere a ornamentelor semisferice s-au păstrat. Dantelele de la margini s-au rupt în bucăți mai mici sau mai mari, dar schițează dimensiunile și forma cununii, în pofida lipsurilor. Astfel, se pot reconstrui dimensiunile originale. Pe parcursul restaurării, obiectul a fost cusut pe o bază textilă și acest lucru s-a făcut, după toate probabilitățile, conform poziției observate în momentul săpăturilor. Cele opt ornamente de formă semisferică s-au păstrat, paietele suspendate pe ele sunt deteriorate, firele metalice sunt încălcite, aplatizate. O mare parte a paietelor, cu sau fără inele, a căzut, s-a rupt de pe firul metalic, la cele mai multe doar acesta din urmă a rămas pe semisferă. Abia există paietă complet întreagă, dar dimensiunile lor pot fi determinate, în pofida lipsurilor mai mici și a spărturilor. Cununa a fost decorată cu mai multe perle decât cele găsite, iar acest lucru îl putem deduce din amplasamentul perlelor, așa cum au fost ele cusute la restaurare, și dacă presupunem un aranjament simetric. În mijlocul perlelor floriforme se observă materialul cenușiu folosit la fixarea pietrelor, și faptul că lipsește partea centrală.

¹ Juhász 1993. Piesele poansonate s-au transformat în pulbere.

² Curățirea și restaurarea cununii a fost executată de V. Ember Mária (Muzeul Național al Ungariei) și asistentul său.

³ După o conservare mai nouă, prin metode corespunzătoare de restaurare și pe baza analogiilor, piesele pot fi aduse într-o stare prezentabilă.

Analize de materialele

Metale

Pornind de la culoarea verzuie a benzilor metalice ale firelor foarte corodate, presupunem că acestea au fost făcute dintr-un aliaj de cupru. O presupunere confirmată prin cercetarea analitică pe cale umedă.⁴ Cercetarea elementelor compoziției aliajului a fost efectuată prin metoda microscopiei electronice de baleiaj cuplată cu spectroscopie de raze X prin dispersie de energie (SEM-EDS).⁵ Benzile metalice ale firelor au fost măsurate în mai multe puncte – pe ambele fețe, exterioară și interioară – în comparație cu firul de miez. Nu s-a putut evidenția în nici un caz prezența aurului, argintului sau a mercurului, însă cuprul și zincul au fost identificate, în cantități variabile. În baza rezultatelor, am putea presupune că e vorba de un aliaj de cupru de culoare gălbuie, însă determinarea exactă a compoziției sale nu este posibilă din cauza corodării.⁶

Probe analizate

- Proba 1: fir metalic din dantelă: aliaj cupru-zinc.
Proba 2: fir metalic din firul metalic tors, ce susține paiele: aliaj cupru-zinc.
Proba 3: inel de susținere a paietei: aliaj cupru-zinc.
Proba 4: paietele: aliaj cupru-zinc.

Materiale organice

Cercetarea materialelor fibroase s-a produs la microscop cu polarizare. Eșantioanele, îmbibate cu glicerină pe lama de sticlă, le-am cercetat la o mărire de 200. Prima probă: firul-miez al firului metalic din dantela marginală. A doua probă: micul fragment de material textil roșu cu structură de pânză (foto 2), împachetată separat lângă cunună, cu următoarea inscripție: ”urma unui material roșu fin pe

⁴ Evidențierea cuprului s-a efectuat sub microscop, pe suprafețele curățate, prin câte o picătură de acid sulfuric de diluție 1:1. Într-un minut-două s-au format bule, soluția devenind ușor albastruie. După ce soluția a fost absorbită cu hârtie de filtru, aceasta a fost pusă pe gura unei sticle ce conținea hidroxid de amoniu, devenind de culoare mov, ceea ce indică prezența cuprului. Pentru determinarea măsurii în care culoarea s-a schimbat, procesul a fost repetat și pe o placă de alamă.

⁵ Analizele instrumentale ale materialelor au fost realizate de Dr. Ádám Thiele, la Catedra de Știința Materialelor, de la Universitatea Tehnică din Budapesta.

⁶ Dacă calculăm valorile normate, conținutul de zinc este între 17-31%, valoare mai mica decât cea folosită azi la cel mai des folosit aliaj de cupru-zinc, de culoare galbenă. Stabilirea compoziției aliajelor aurii, numite în general alamă și denumirea lor diferă de la sursă la sursă. Pe baza experimentelor, Aladár Edvi Illés identifică culoarea, limitele conținutului în zinc și alte caracteristici fizice. (Edvi Illés 1912. p. 10.) O altă sursă numește aliajul cupru-zinc, cu conținut de cupru de 72-95% ”tombac” (Römpp 1984. p. 698.) Alte surse numesc aliajul „tombac”, până la conținutul de zinc de 20% (Magyar Nagylexikon 2003. vol. 17. p. 560) respectiv max. 18% (Révai 1925. p. 341). Nu se poate decide univoc dacă materialul cercetat este alamă sau tombac, deoarece nu știm în ce măsură și proporție s-au transformat cuprul și zincul în compuși, pe parcursul corodării în aliajul inițial, și nici în ce măsură acești compuși s-au dizolvat ori s-au desprins de pe suprafață.

scoarță”. Deși nu a fost identificat în ce parte a scheletului a fost găsit fragmentul de pânză, faptul că a fost păstrat lângă cunună sugerează că ar fi fost suportul acesteia, iar scoarța, care nu s-a păstrat, ar fi servit drept umplutura suportului cununii, pentru rigidizarea ei. Proba nr. 3: acoperământul textil al ornamentelor semisferice, proba nr. 4: materialul de umplură a semisferelor.

Rezultatele analizelor

- Proba 1: fir de miez: in, cu răsucire în S, diametru 0,5 mm, de culoare brun-gălbui
Proba 2: textilă roșie cu structură de pânză:⁷ in, cu fir răsuci în Z, 14-16/cm
Proba 3: textilă cu structură de pânză: in, fir brun gălbui, cu răsucire în Z, 14-16/cm
Proba 4: material de umplură: cânepă, fără răsucire, doar fire.

Sticlă și minerale

În cazul perlelor sferice și floriforme și al materialului granulat folosit la fixarea acestora, nu au avut loc analize instrumentale. Perlele aflate pe cununa descoperită în biserica din Ják, cu o figură florală asemănătoare, „prinse în ipsos”, au fost realizate din granat.⁸

Reconstrucția cununii

Pentru realizarea unei reconstrucții autentice trebuie cunoscute materialele de bază, metoda de țesere a textilelor și culoarea materialelor. Însă sunt foarte rare acele obiecte descoperite, la care toate aceste informații s-au păstrat și toate materialele pot fi determinate fără echi-voc. Rarisime sunt și cazurile când datele referitoare la o astfel de descoperire sunt documentate și accesibile. Or realizarea unei reconstrucții devine un demers etic numai atunci când putem opera cu analogii, datorită existenței unor componente similare părților distruse/disparute, cum e cazul cununii din Gödöllő.⁹ În general, în cazul unor astfel de obiecte descoperite, e greu de găsit analogii pentru materialele organice ale cununilor, deoarece acestea au ajuns într-o stare avansată de degradare, motiv pentru care devine extrem de important și cel mai mic fragment sau indiciu, care poate oferi informații decisive. Cel mai des se poate stabili tipul de țesere a stofei – cu structură de pânză, diagonal etc. În cel mai fericit caz, avem de-a face cu păstrarea de fragmente într-o stare în care se poate preleva o probă, pe baza căruia se determină materialul de bază. De multe ori nu avem la dispoziție decât amprenta acestora, dar putem stabili, prin numărare, densitatea firelor (fire/cm²). Culoarea originală a textilelor se păstrează

⁷ Fragmentul de țesătură este mai mic decât 1 cm², astfel este o valoare aproximată în baza firelor numărabile.

⁸ Cununa cu granate din mormântul nr. 162 de la biserica din Ják. Edöcs 2014. pp. 361-362.

⁹ În cazul cununilor din Szentkiraly, Szent Benedek-hegy și Kincsapati ne-au stat la dispoziție doar fotografii.

foarte rar, de regulă, aceasta se transformă într-o nuanță maronie. Determinarea colorantului este o problemă chiar și atunci când pe obiectul descoperit găsim material colorat, deoarece, din păcate, în practica restaurării din Ungaria nu avem la dispoziție aparatură performantă pentru efectuarea diferitelor analize cromatografice (de exemplu HPLC-MS) care operează cu probe de dimensiuni minime.

Cununi asemănătoare sau în parte identice cu cununa din Gödöllő

Pentru reconstrucția cununii din Gödöllő s-a reușit găsirea a șapte cununi, care pot servi drept analogii. Construcția firelor metalice ale acestor cununi este identică cu cele din Gödöllő. Benzile lor metalice sunt la fel, dintr-un aliaj de cupru, și firul lor de miez este din in. Deși posibilitatea măsurării firelor metalice, a diametrului ornamentelor semisferice și a paietelor nu a existat în toate cazurile, observațiile au condus totuși la concluzia că pot fi din același tip de cunună.¹⁰

Cununa mormântului nr. 293 din Szentkirály,¹¹ asemănătoare celei din Gödöllő, este decorată cu opt semisfere și paiete de forma picăturilor, cu aceeași dantelă pe margini, de același tip. Micul fragment cu structură de pânză, rămas din țesătura de bază, are firele relativ groase.¹² Sub un ornament semisferic, pe o porțiune mică, sunt înșirate perle de cca 2 mm, colorate brun roșietic, negru, alb, albastru, și mai multe cu suprafața irizantă, probabil din cauza corodării sticlei (*foto 3*)

Cununa din mormântul nr. 40 din Szentkirály¹³ decorată cu semisfere asemănătoare celor din Gödöllő, cu paiete, și încadrată cu dantelă marginală.

Dantela de margine a cununii din Drégelypalánk¹⁴ este identică cu cea din Gödöllő (*foto 4*)

Ornamentele floriforme ale cununii cu granate – descoperită în mormântul nr. 162 din biserica din Ják¹⁵ – sunt de tip identic cu cea din Gödöllő.

Ornamentele floriforme ale cununii din Kincsapáti¹⁶ sunt la fel, de același tip, ca cele ale cununii din Gödöllő, însă în mijlocul florii se află un mic disc metalic cu mo-

tiv stelar, iar florile au șase petale, pe când la cununa din Gödöllő, șapte (*foto 5*).

Aspectul construcția și starea cununii din Szent Benedek-hegy¹⁷ seamănă cu cel al cununii din Gödöllő, fiind încadrată cu același fel de dantelă marginală. Este decorată cu paiete ce atârnă de pe forme semisferice, diferă în numărul formelor semisferice (10) și în forma de picătură a paietelor, care sunt mai mici și mai ovale, decât cele de pe cununa din Gödöllő.

Pe cununa din Tapsony-Terebezd¹⁸ s-au păstrat capetele înfășurate în metal ale șnurului de fixare.

Reconstrucția cununii din Gödöllő s-a realizat în baza analizelor de materiale, a observațiilor privind tehnica realizării și a analogiilor prezentate (*foto 6*).

Dimensiunile cununii reconstruite

Lungimea totală a cununii reconstruite este de 78 cm, lungimea părții centrale de 34 cm, lățimea de 5,5 cm; lungimea fiecărui șnur de legare este de 22 cm.¹⁹ Diametrul celor opt ornamente semisferice juxtapuse este de 3,5-4 mm, înălțimea lor, de 2-2,3 cm. Diametrul firului metalic este de 9,6 mm. Lățimea benzii metalice înfășurate pe firul de miez este de 0,6 mm, grosimea benzii metalice, de 0,03 mm. Paietele au formă de picătură, de 10x14 mm. Pe un ornament semisferic se află 60 de bucăți de paiete, în total 680 de bucăți. Dimensiunile perlelor de sticlă: 5-6 mm, de culoare albastră, verde, brună și albă, cu formele foarte asemănătoare originalelor, dar toate sunt din sticlă compactă. Diametrul perlelor floriforme este de 10-11 mm, înălțimea lor, de 5 mm. Floarea e de formă circulară, cele șapte petale sunt alcătuite din granat almandin²⁰, la mijloc având un disc de alamă, cu stea în relief.²¹

Reconstrucția firului metalic

Reconstrucția firului metalic s-a realizat cu mâna, presupunându-se, pe baza cercetărilor, că această tehnică este identică cu cea originală.²² Grosimea firului de miez din in, folosit pentru producerea firului este de 0,5 mm. Banda metalică laminată din sârmă de alamă²³ are grosimea de 0,03 mm și lățimea de 0,5 mm. Pentru dantela de 80 de cm lungime a fost nevoie de 6,5 m, pentru paiete 12 m, pentru ornamentele semisferice 4 m, în total 22,5 m, pentru care

¹⁰ În cazul cununilor din Szentkirály, Szent Benedek-hegy și Kincsapáti ne-au stat la dispoziție doar fotografii.

¹¹ Muzeul Katona József din Kecskemét, nr. inv. 2001.1.k. Pálóczi 1996. p. 52. Cununa este expusă, prin împrumutare, în Expoziția permanentă a Muzeului și Bibliotecii Agricole Ungare.

¹² 10-12 fire/cm, data aproximativă, măsurată în baza fotografiei.

¹³ Pálóczi 1976. Cununa se găsește în colecția Muzeului Katona József din Kecskemét.

¹⁴ Ieșit la suprafață cu prilejul săpăturilor efectuate de Dr. Maxim Mordovin în 2011 la Drégelypalánk, cu ocazia lucrărilor de canalizare, la imobilul de pe str. Petőfi Sándor nr. 4., SNR-168. Cununa a fost restaurată de către autoare. Lengyel 2019.

¹⁵ Edöcs 2004. pp. 359-367.

¹⁶ Cununa de la săpătura arheologului Ildikó Katalin Pap la Kincsapáti, mormântul nr. 265. (KE265), Muzeul Savaria, Szombathely. Obiectul încă nu a fost publicat, însă se poate publica, prin bunăvoința arheologului, ca și analogie.

¹⁷ Informații obținute prin amabilitatea doamnei restaurator de textile Márta Egervári: săpătura lui Dezső Laczkó, 1903. Szent Benedek-hegy. Obiectul a fost restaurat de către Anikó Eckert în 1981; Muzeul Lackó Dezső, Veszprém.

¹⁸ Locul păstrării: Muzeul Rippl-Rónai, Kaposvár. Restaurarea cununii a fost începută de Judit Bakayné Perjés, și terminată de către autoare. Lengyel 2013. pp. 191-204.

¹⁹ Despre șnurul cununii, vezi cununa din Tapsony-Terebezd.

²⁰ Edöcs 2004. p. 361. Despre pietrele prețioase, vezi cununa din Ják.

²¹ Despre ornamentul central, vezi cununa din Kincsapáti.

²² Despre tehnica realizării firelor metalice, vezi: Járó 2009. p. 36., Lengyel 2014. pp. 329-330., Járó 2018.

²³ Sârma cu codul CuZn 37, cu diametrul de 0,18 mm, aflată în comerț.

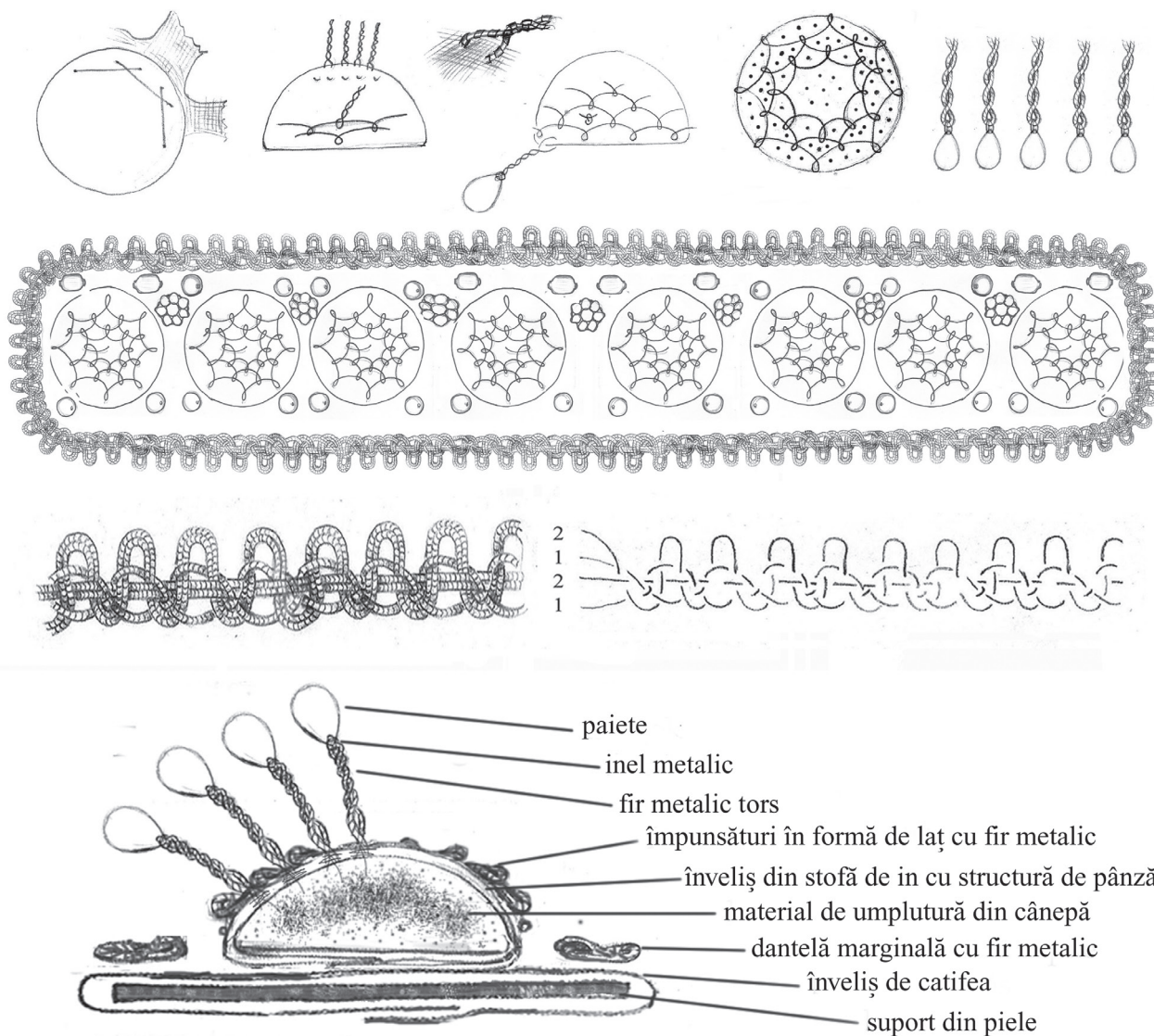

Foto 6. Reconstrucția grafică a cununii.

a fost nevoie de laminarea într-o bandă a 70 de m de sârmă (foto 7).

Reconstrucția dantelei

Despre dantela de margine, prima dată s-a făcut un desen văzut de sus, apoi, pe baza acestuia, un desen al realizării dantelei (foto 8).²⁴ Astfel, s-a putut număra necesarul de fire și s-a determinat lungimea lor necesară. Realizarea firului metalic este un proces lung, cu mai multe faze (tragerea sârmei, decălire, laminare, decălire, răsucire în jurul firului de miez), dar folosirea firului metalic veritabil face posibilă reconstrucția dantelei în mod similar cu

originalul. În baza experimentelor realizate de către autor, precum și a priceperii dantelarilor cu experiență²⁵, se poate afirma că dantela găsită azi în comerț, făcută din "fire metalice" (de culoarea metalului, cu aspect metalic, dar în realitate din material plastic²⁶) nu poate fi folosită la reconstrucția cununilor din secolele XVI-XVII. Chiar și desenul dantelelor mai simple – realizate din firele menționate și cu respectarea planului de împletire original – va fi diferit²⁷, iar dantelele mai complicate nu pot fi realizate deloc, sau eventual extrem de greoi. Dantela "bătută" a

²⁴ Dantelă simplă, identică cu dantela de la cununa din Drégelypalánk. În cazul dantelelor mai complexe e nevoie de ajutorul unui meșter dantelar, restaurator de textile specializat în dantele, deoarece deseori nici persoane competente nu pot descifra cu ușurință etapele făuririi câte unei dantele.

²⁵ Doamnele T. Erdei Lilla, Egervári Márta, Devecsei Gáborné.

²⁶ Fiecare din "firele metalice" aflate azi în comerț, cercetate de către autor, avea înveliș de material plastic. Se găsește și fir cu miez de fibre sintetice, cu înveliș cu conținut de metal, însă având trăsături diferite (flexibilitate, consistență, luminozitate), din cauza învelișului de material plastic. De exemplu, la realizarea dantelei este mai puțin consistent, se destramă.

²⁷ Reconstrucția cununii din Tapsony-Terebezd s-a realizat din fir, fir cu aspect metalic și fir metalic din aliaj de cupru, cu fir de miez din in. Lengyel 2019. fig. 2. Reconstrucția dantelei cununii din Drégelypalánk din fir cu aspect metalic și fir metalic, Lengyel 2019. Fig.3.

cununii din Gödöllő a fost realizată din două perechi și două fire metalice simple, cu patru bătaoare, prin înfășurarea firelor în pereche pe un bătaor. Dantela încadrează baza cununii și are lungimea de 48 de cm.

Reconstrucția bazei cununii

Pentru reconstrucția bazei cununii a servit drept analogie cununa descoperită la Drégelypalánk, unde, deși într-o stare foarte deteriorată, s-au păstrat și părțile făcute din materiale organice. S-a putut identifica acoperământul de catifea tunsă a fondului de piele²⁸, precum și acoperământul cu pânză de in al ornamentului în relief al cununii, cu aplicația deasupra a împletituri din fir metalic, de formă alungită. Pânza de in are aproape aceeași densitate de țesătură și grosime a firelor ca și textila ce acoperă semisferele cununii din Gödöllő, însă, din cauza îmbătrânirii și uscării, dimensiunile sale originare pot fi doar approximate. Construcția și materialele ornamentelor alungite ale cununii din Drégelypalánk și ale celor semisferice de la cununa din Gödöllő – materialul de umplură, acoperământul textil și firul metalic – sunt foarte asemănătoare, diferă doar forma și ornamentul cu fir metalic.

Baza reconstrucției cununii din Gödöllő este un dreptunghi de 4x32 de cm lățime, tăiat dintr-o piele de 1 mm grosime, cu tăbăcire vegetală, peste care s-a aplicat un acoperământ de catifea, îndoit pe spate, fixat prin cusătură. Materialul de umplură a ornamentelor semisferice este cânepă, acoperământul lor este pânză de in (*foto 9*) Pe parcursul realizării reconstrucției, aspectul cel mai problematic a fost culoarea materialelor de bază, respectiv a textilelor ce urmau să fie folosite. Mica bucată de textil roșu, împachetată alături de cunună, având în vedere păstrarea lor împreună, a aparținut probabil obiectului, dar acest lucru nu se putea demonstra. Efortul de reconstrucție a scos la suprafață întrebarea: în epoca ocupației otomane, care era culoarea cea mai folosită în cazul textilelor pentru cununii, și ce nuanțe puteau fi obținute, având în vedere coloranții vegetali cunoscuți pe atunci? Știm din inventare și pe baza unor imagini că, deseori, culoarea cununii era roșie sau roz.²⁹ Pe baza acestor considerente s-a ales o catifea de o nuanță ce se putea obține prin colorare vegetală.

Cununa era deschisă în spate, deoarece dantela de margine închide suprafața la cele două capete. Probabil, a fost fixată cu șnururi (*foto 6*). În general, șnurul nu se păstrează, decât dacă a fost făcut din fir metalic, ori a avut o parte din fir metalic. Se obișnuia înfășurarea cu fir metalic a capetelor șnurului, cum e în cazul cununii din Tapsony-Terebezd.³⁰ Deducem că se fixa cununa cu un ac metalic – când la săpătură se găsește un ac metalic, sau un anumit semn – de exemplu o gaură sau o pată de

corodare la locul prinderii – trimite la așa ceva. La cununa din Gödöllő nu au fost găsite asemenea urme, astfel am presupus că – la fel ca în cazul cununii din Szentkirály, unde se vede urma șnurului – și cea din Gödöllő a fost legată la fel.

Ornamentele semisferice cu paiete

Cununa este decorată cu opt semisfere, umplute cu fibre de cânepă, acoperite cu o țesătură din fibre de in. Peste acestea se suprapune un model din fir metalic – ochiuri ordonate într-o linie elicoidală³¹ – iar în câmpurile dintre ochi se află paiete suspendate pe inele atârinate, răsucite din fir metalic (*foto 10*). Petru înțelegerea realizării ornamentelor semisferice, unul a fost parțial desfăcut, apoi, după cercetare, a fost refăcut. Prin acest compromis, cu deteriorare minimă, s-au putut obține multe informații privind materialele de bază, structura, precum și identificarea soluțiilor legate de tehnica realizării. Astfel a devenit posibilă determinarea materialului de umplură și observarea, pe verso, a fixării firelor metalice (*foto 9*). Firele metalice nu sunt numai culcate (model cu ochi) și cusute, ci cele răsucite din două fire, care susțin paietele, au fost trase prin textila cu structură de pânză. Observațiile au avut drept rezultat faptul că unele soluții legate de tehnica realizării pot fi reconstruite exact, însă sunt și situații în care demersul realizării se poate imagina în mai multe feluri, de exemplu la aplicațiile cu fire metalice ale ornamentelor semisferice, unde nu e univoc, respectiv la străpungerea prin textilă a firelor răsucite, unde nu e evident cum a fost tras firul prin pânză.³² În aceste cazuri a rămas totuși posibilitatea ca, pe reconstrucție, amplasarea firelor și aspectul traversărilor să fie similare originalului.

Reconstrucția paietelor

În baza urmelor observabile pe paiete nu se poate ajunge la concluzii clare privind modul în care au fost făurite. S-ar putea determina modul lor de decupare prin observarea muchiei de tăiere, însă din cauza corodării nu s-a putut găsi până acum o suprafață de tăiere integrală care să permită o asemenea observație.³³ Decuparea formei de picătură se putea face în diverse feluri, și din acest motiv au fost încercate mai multe metode de tăiere. Rezultatul cel mai apropiat de original s-a putut obține prin însemnarea formei cu o sculă asemănătoare unui poanson, pe o folie de alamă de 0,2 mm, apoi paietele au fost tăiate cu o foarfecă de tablă. Scula de însemnare a fost realizată prin rectificarea capătului unei bare de fier cilindrice, în forma picăturii, apoi cu pila s-a dat forma paietei originale (*foto 10*).

³¹ E. Nagy 1993. p. 116.

³² La reconstrucție a trebuit să lărgim cu sula țesătura, pentru tragerea prin ea a firului metalic. Prin desfacerea totală a ornamentului semisferic am fi putut să obținem mai multe informații, dar ar fi comportat o distrugere ce ar fi subminat posibilitatea ornamentului semisferic.

³³ Despre cercetarea muchiilor de tăiere vezi Lengyel 2014. pp. 326-327.

²⁸ Determinarea firelor catifelei solicită cercetări suplimentare. Cununa din Drégelypalánk a fost restaurată de către autoare.

²⁹ Zay 2015. pp. 206-209.

³⁰ Lengyel 2014. pp. 329-330.

Reconstrucția perlelor și a perlelor floriforme

Forma neregulată a perlelor de sticlă permite concluzia că acestea au fost făcute cu mâna.³⁴ Putem presupune că au fost amplasate pe cunună simetric. Petalele de flori de culoare vișinie sunt pietricele cu fețele hexagonale. Aspectul lor seamănă cu granatul almandin din natură. Nu a fost efectuate analize instrumentale, însă, pe baza formei și a culorii pietrelor, se poate presupune că sunt din acest material. Pe cununa cu grante din Ják se găsesc ornamente florale foarte asemănătoare, determinarea materialului lor s-a făcut de către un geolog.³⁵

În Ungaria, mineralul almandin apare în albiile mai multor pâraie. Copiile perlelor floriforme au fost executate din granat almandin adunat din locuri atestate documentar,³⁶ în munții Börzsöny și Pilis. Petalele de flori au fost realizate prin selectarea pietrelor de dimensiuni potrivite. La perlele floriforme ale cununii din Kincsapáti a fost determinat adeziv cu ipsos³⁷, astfel pentru fixarea perlelor floriforme am încercat aplicarea unui ipsos amestecat cu nisip cernit cu granulație fină. Nu ține prea puternic pietrele, dar – având în vedere că reconstrucția cununii nu a urmărit realizarea unui obiect care să fie purtat, ci expunerea într-o expoziție, într-o vitrină – am rămas la adezivul folosit la ornamentele florale de la cununa din Kincsapáti.

În cazul cununii din Kincsapáti, spre deosebire de cea din Gödöllő, s-au păstrat ornamentele centrale ale decorurilor florale, respectiv discuri mici de culoarea aurului, cu model stelar în relief (*foto 5*). Pe parcursul reconstrucției, acestea au constituit elemente de analogie. Primul pas a fost decuparea discurilor din tabla de alamă, folosită și pentru paiete, urmat de poansarea formei stelate, cu o sculă realizată în acest scop (*foto 11*).

Expunerea cununii

Cununa restaurată a fost expusă în Expoziția permanentă a Muzeului Orășenesc din Gödöllő³⁸, pe o reconstrucție de cap. Pe baza modelului realizat și a craniului găsit în mormânt, se poate constata că, pentru o fetiță, cununa e relativ mare – nu atât din cauza circumferinței, deoarece aceasta se poate regla prin șnur, ci mai degrabă din cauza proporțiilor, față de cununile descoperite mai demult. Numărul mare al paietelor suspendate trimite la stilul porturilor orientale (*foto 12*).

Concluzii

Copiile și reconstrucțiile de artefacte își pot găsi locul în expoziții, din diverse motive, iar cercetarea poate fi reali-

zată din mai multe perspective: de ce au fost făcute, cu ce aspect și din ce materiale. Un artefact poate fi înlocuit cu o copie, dacă originalul trebuie protejat în așa măsură de influențele mediului, încât nu poate fi expus nici la lumină, expunerea sa periclitanând integritatea obiectului. Un caz mai des întâlnit este când artefactul original este depozitat în colecția unei instituții mari și se dorește expunerea sa și într-un alt loc, de exemplu, locul de unde provine. În acest caz este nevoie de copii cu un aspect identic cu originalul. Există obiecte de artă care sunt atât de deteriorate, (situație tipică mai ales în cazul descoperirilor arheologice), încât chiar și pentru specialiști e greu să-și imagineze cum arătau acestea în epoca folosirii lor. În asemenea cazuri este nevoie de o reconstrucție care este identică cu originalul în privința materialelor și a tehnicilor de realizare, dar ca aspect diferă de cel al obiectului descoperit, deoarece reconstrucția are drept scop prezentarea obiectului în splendoarea sa originală. Reconstrucția cununii din Gödöllő a avut loc cu acest scop. Merită reținută o precizare: pentru realizarea unei asemenea reconstrucții e nevoie de observații, analize și cercetări privind materialele și tehnica executării, care pot fi efectuate înainte de toate pe parcursul restaurării. Restauratorul este persoana cu cele mai multe posibilități de a cerceta acele părți din structură, care altfel nu pot fi analizate. O cercetare de asemenea profundă depășește deja sfera restaurării și intră în zona arheologiei experimentale.

BIBLIOGRAFIE

- EDVI ILLÉS Aladár (1912): A fémek szerepe az iparművészetben. In: Az iparművészet könyve. Szerk. Ráth György. III. kötet. Atheneum, Budapest, pp. 1-30.
- JÁRÓ Márta (2009): A „hamis vagy rosszféle paszomántok” és más, „alábbvaló” textíliák fémfonalai. A rézalapú, tömör fémfonalak készítése technikája és gyors azonosításuk lehetőségei *Firele metalice ale "pasmantelor false sau reale" și ale altor textile de "calitate inferioară." Tehnică de confecționare și metode rapide de identificare a firelor metalice compacte pe bază de cupru*. In: Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek. *Revista Restauratorilor Maghiari din Transilvania*. 8-9. Szerk/Red. Kovács Petronella, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely / *Muzeul Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc*. pp. 25-43, 125-141.
- JÁRÓ Márta – TÓTH Attila (1995): Hazai fémfonalkutatók újabb eredményei. In: *Iparrégészeti és archeometriai tájékoztató*. XI-XIII évfolyam. pp. 5-6. (*recenzarea a două publicații în limbi străine ale autorilor; apărute în 1994*). http://real-j.mtak.hu/7929/1/MTA_Iparregeszeti_Tajekoztato_11-13.pdf (2019.08.07.)
- JÁRÓ Márta (2018) „Magyar”, illetve „török” arany- és ezüsfonalak 17. századi magyar hímzéseken? A korszak „fémfonal-palettája” az írott források és az archeometriai elemzések tükrében. In: *Két világ határán. A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei* (6).

³⁴ Lengyel 2019.

³⁵ Edöcs 2004. pp. 359-367.

³⁶ Szakáll 2004. pp.64-65.

³⁷ Edöcs 2004. p. 362.

³⁸ 2100 Gödöllő Szabadság tér 5.

- Szerk.: Varga Máté – Szentpéteri József. Kaposvár, pp.139-155.
- JUHÁSZ Etelka (1993): Pártás kislány Gödöllőről, a hódoltság korából (Manuscris, publicare prealabilă), MNM, Adattár, 863-04-9 /1967 KKO/, Bp., 1993. XI. 28.
- EDŐCS Judit (2004): Középkori párták a jáki templom mellől. In: Savaria, Vas Megyei Múzeumok Értesítője. Szombathely, pp. 359-367.
- E. NAGY Katalin – KRALOVÁNSZKY Mária – MÁTÉ-FY Györk – JÁRÓ Márta: (1993) Textiltechnikák. / *Tehnici de confecționare a textilelor*. Magyar Nemzeti Múzeum / *Muzeul Național Maghiar*, Budapest / *Budapesta*.
- LENGYEL Boglárka (2013): Két 16. századi fémfonalas pártá anyagvizsgálata, készítéstechnikája és restaurálása. In: Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának tanulmánykötete. Szerk. Varga Máté. A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 2. Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár.
- LENGYEL Boglárka (2014): Három 16. századi pártá fémfonalainak anyagvizsgálata és rekonstrukciója. In: A múltnak kútja. Fiatal középkoros régészek V. konferenciájának tanulmánykötete. The Fountain of the Past, Study Volume of the Fifth Annual Conference of Young Medieval Archeologists. Szerk. Rácz Tibor Ákos, Ferenczy Múzeum kiadványai, A. sorozat: Monográfiák 3. Régészeti Tanulmányok, Ferenczy Múzeum, Szentendre.
- LENGYEL Boglárka (2019): Két 16. századi pártá rekonstrukciója. A tapsony-terebezdi pártá és a drégelypalánki pártá. In: Fiatal Középkoros Régészek X. Konferenciájának tanulmánykötete. Szerk. Rózsa Zoltán – Bíró Gyöngyvér, Nagy Gyula Területi Múzeum, Orosháza (szerkesztés alatt).
- PÁLÓCZI Horváth András (1976): A Lászlófalván 1969-1974-ben végzett régészeti ásatások eredményei. In: Cumania 4. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve. Szerk. Horváth Attila – H. Tóth Elvira. Kecskemét, pp. 299-303.
- PÁLÓCZI Horváth András (1996): Élet egy középkori faluban. Szentkirály régészeti kutatásának eredményei. In: Élet egy középkori faluban: 25 év régészeti kutatása a 900 éves Szentkirályon. (Life in a medieval village: 25 years archaeological research in the 900 years old Szentkirály). Kiállítás a Mezőgazdasági Múzeumban 1996. június 28. – december 31. A kiállítást rendezte és a katalógust szerkesztette Pálóczi Horváth András, Budapest.
- RÖMPP, H. – NEUMÜLLER, O-A. (1984): Römpp Vegyszeti Lexikon IV. kötet, Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- SZAKÁLL Sándor (szerk.) (2004): 100 magyarországi ásványlelőhely. Minerofil Kiskönyvtár II. 2., Kőország Kiadó és Magyar Minerofil Társaság, Budapest–Miskolc.
- Boglárka Lengyel*
 Artist-restaurator metale-orfevrărie
 Restaurator metale arheologice
 Muzeul Național Maghiar
 1088 Budapest Múzeum krt. 14-16.
 Tel: +36-20-220-6951
 E-mail: lenboglar@gmail.com
 femfonalasszakmainap@gmail.com

LISTA FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Cununa din Gödöllő.
Foto 2. Fragment textil de culoare roșietică de lână cunună.
Foto 3. Cununa din mormântul nr. 293 din Szentkirály.
Foto 4. Cununa din Drégelypalánk și detaliu din reconstrucția sa.
Foto 5. Detaliu al cununii din Kincsapáti.
Foto 6. Reconstrucția grafică a cununii.
Foto 7. Firul metalic original și cel reconstruit.
Foto 8. Dantela originală, desenul dantelei, planul de execuție a dantelei, dantela reconstruită.
Foto 9. Reconstrucția ornamentului semisferic.
Foto 10. Paiete originale și reconstrucții, precum și poansonul de decupare a paietelor în timpul realizării.
Foto 11. Perla floriformă originală și cea reconstruită.
Foto 12. Reconstrucția cununii din Gödöllő.

Traducere: Ferenc Csortán